

Rendhagyó kiállítás a Haáz Rezső Múzeumban A kiállítás klenódiumairól dióhéjban

A székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum 2008. június 3-án nyitotta meg a *BÉKESSÉG ISTENTŐL. A székelyföldi reformáció évszázadai* című időszakos egyháztörténeti kiállítását. A sok évszázadon át megőrzött, de rohamosan pusztuló tárgyak, természetes közegükből – a templomból, az egyházi leltárból – kiemelve, múzeumba helyezve más hatást váltanak ki, és más értékekkel ruházódnak fel. A „Sacramentumhoz való eszközök”, a „bonumok”, a vasárnapi, ünnepi úrvacsora osztásakor használt kegytárgyak muzeális értéké emelkedtek a kiállítás alatt, amely kizárólag a református egyház tárgyi örökségét mutatta be. S történt mindez a Biblia Évében, abban az évben, amikor az Udvarhelyi Református Egyházmegye megalakulásának 430. évét is ünnepeljük.

A kiállítás úgy törekedett örökségünk értékeinek hangsúlyozására, hogy az egyházi levéltárak korai forrásanyagán túl, a gótikus időktől napjainkig sorakoztatott fel tárgyakat: keresztelőmedencét, szószékkoronát szószékkel, textíliákat és – a kiállítás legnagyobb részét kitevő – klenódiumokat.

Az Udvarhelyi Református Egyházmegye klenódiumai közül 13 udvarhelyszéki településről (Hodgya, Csekefalva, Parajd, Bikafalva, Székelykeresztúr, Ége, Mátfalva, Dálya, Szentábrahám, Nagyalambfalva, Fiafalva, Siménfalva, Telekfalva) kerültek be a múzeumba kegy-

Lambrequindízes pohár (Hodgya)

tárgyak, összesen 50 db. Ezek közül 20 db ónból készült, a többi nemesfémből, illetve rézből, bádogból, de előfordult az égetett agyag is. Sajnos nem került kiállításra fából és üvegből készült kegytárgy, ezek ritkaságnak tekinthetők, mára a fatárgyak elpusztultak, nyomukat csak az utolsó vacsorákat ábrázoló freskók, oltárok tábláin fedezhetjük fel.

A tárgyak között találtunk 15. században készült kelyhet, 16. és 17. századi talpas poharat, cápás poharat, 17. és 18. századi kannát, tányért, palackot, kelyhet és habán korszót, valamint 19. és 20. századi kelyhet, poharat, kulacsot utánzó korszót, tányért és tálcát.

Jelen írás keretében nem térhetek ki minden kegytárgy tárgyalására. Röviden ismertetem az említett településekről behozott tárgyakat, néhányat kiemelten.

Hodgyáról került be a legtöbb (9 db) tárgy. Ezek között találjuk a legkorábbi ezüst, részben aranyozott, lambrequindízes talpas poharat, melyet datál a címerpajzsba, három sorba szerkesztett felirata: „1586 / Szabó / István”. A kivitelezésében is saját technikával operáló díszítés – az ilyen poharak esetében a megszokott domborítás helyett – lehetőfinom vésést és cizellálást alkalmaz. Az indákat, tulipánt és liliomot egybezáró motívumlánc a szájrperemen foglal helyet. A cérvékony véset a talprészen és az övpánt körül is megjelenik, ahol a fodros pánttal szegélyezett, domborodó övpánt található. Mesterjegye a fenekén levő címerpajzsban LF monogramot hordoz. A hodgyai anyagból kiemelkedők még az 1790-es évszámot hordozó ezüst kókuszserleg, egy 1796-os évszámmal ellátott ezüstitányérka, egy céhes és egy makkos billentőt hordozó ónkanna, egy 1712-es óntányér. Továbbá az a vörösréz, ezüstözött, feliratos kehely, amelyet Csereyné Zathureczky Emília csináltatott – az eredetileg a hodgyai egyház tulajdonát képező – szentábrázolásokat hordozó ónkannáért, amelyet az akkor alakult Székely Nemzeti Múzeum részére Orbán Balázs közvetítésével szerzett meg, és amely sajnos az 1945-ös menekítéskor a zalaegerszegi állomáson bombatámadás áldozata lett.

Csekefalváról a 7 tárgyból 4 (1 kanna, 1 kehely és 2 tányér) ónból, 1 pedig bádogból készült. Van még egy ezüstkelyhe karcsú kupával és egy különös kivitelezésű, négyzirmú virágokkal díszített pohár,

amely szár nélkül kapcsolódik a talprészhez, és bélyeget nem hordoz. A legkiemelkedőbb tárgya az ónból készült kelyhe, amelynek rendkívüli fontossága abban keresendő, hogy Erdélyben ez a tárgytípus ónból alig maradt fenn mára. Az ónkehely csonka kúp alakú kupájának egyenes feneké csavarmentes résszel kapcsolódik a korlátbáb formájú szárhoz, amelynek közepén repedés tátong, csaknem teljesen körbefutja a körte alakú szárrészt. A kupáján is repedés és forrasztás nyomai látszanak. Szerény dísz palástján véset, amely a 2-2 párhuzamos, körbefutó vonal által – a szájrperem alatt és az alsó részen – három részre tagolja a kupát: a két szélső a keskenyebb, míg a középső a nagyobb felület. A három részből öntött edény szára csavarmentes megoldással kapcsolódik a kehely talpához is. A talprész harang alakú, és peremén kb. 1 cm szélességben rovátkolt dísz fut körbe, az alján pedig három különböző kéz felirata található, ezek utólagos vésetek. A „BK 1705” feltehetőleg az egykori tulajdonos monogramja, amelyet saját kezével, éles tárgy segítségével karcolt be. A „Cs. R. E.” és az „1” a Csekefalvi Református Eklezsia rövidítése, illetve az egyes a leltári számot jelölheti. A barokkos jegyeket hordozó tárgyat valószínűleg a 18. század legelején készítették, erdélyi műhelyben. Bélyege a talp fenekén, az illesztésnél bemélyedő rész közepén egy utólag illesztett kör alakú pecsét, átmérője kb. 1 cm, mára kivehetetlen, talán koszorú szegélyezte. A magassága 20,8 cm, a kupamagasság 7,6 cm és a szájméret 7,9/7,2 cm – ütődés miatt. A talpméret 9,9/10,5 cm. Technikáját tekintve öntött, esztergált és vésett.

Parajdról 6 tárgy került kiállításra. Két aranyozott ezüst, patenaszerű kistányérja közül az egyik 1726-os felirat olvasható. A kiállítás egyetlen ónpalackja is innen származott. A bélyeg nélküli, téglalap alakú palack állapota nem mondható kielégítőnek sem, mert csavarmentes szájáról hiányzik a fedél, és ütések nyomait hordozza. Említést érdemel még a szecsesziós, rézfedeles kannája, a rokokó stílusjegyeket hordozó, niellotechnikával készült ezüstkelyhe, valamint a gótikus, hat karéjos talppal és sárkányokat hordozó, sokszögű szárrésszel rendelkező – részben aranyozott – ezüstkelyhe.

Bikafalva 5 db kiállított tárgya közül négy ónból készült, az ötödik pedig egy habán korszó, szintén ónfedéllel. A habán cserépedények is egyre ritkábbak az egyházaknál.

Székelykeresztúr 4 db kegytárgyat állított ki, melyek között nincs ónból készült. Két kelyhe közül az egyik dísztelen, 1937-ben készült, a másik pedig búzakaka-

lászokkal díszített, aranyozott ezüst. Különösen értékes az ezüst kenyérosztó díszítél, amely az aranyozás mellett a peremén domborodó indák és burjánzó levelek közé szerkesztett virágoktól ékes. Fedeles kannája valóságos remekmű. A hengerestű kannán a kerek szájrész alatt három sávozott véset fut körbe, 1,3 cm szélességben. Alatta – egy 0,5 cm-es poncolt sáv alatt – kalapált, trébelt indás virágornamentika futja be az egész köpenyrészt. Lent, a 0,5 cm-es poncolt sávot egy 0,5 cm-es sima sáv követi, amely háromvonalas vésetű profilozás által kapcsolja össze a kannatestet a kidomborodó és szintén díszített talprésszel. A tulipánok, bazsarózsák és más virágok koszorúba rendeződve díszítik a talpat, melynek enyhén visszahajlik a pereme. A fedél középső részére került a domborműves technikával készült, ülő szarvast ábrázoló gomb. A szarvast egy dísztelen, kidomborodó, tompított félgömbre ültették. E sima rész alatt a domború felületet egy or-

namensekben gazdag másik felület követi, melyet fodros peremrész zár le. A tagolt fedélrész ornamentikája akantszleffel és indadísz. Viaszvesztéses technikával készült íves füle lefele kicsinyülő gömböket hordoz, és a visszahajló vége sima felületű címerpajzsban végződik. Az amúgy kívül-belül aranyozott kanna fenekéről elmaradt az aranyozás, ide került beütésre kétszer is egymás mellé a mesterjegy, amely háromágú korona alatti HM monogramból áll. (A mester Hans Mautner senior lehetett, aki 1670–1694 között alkotott. L. Gyárfás Tihámér: *A brassai ötvösség története*. Brassó, 1912.) Feltételezhető, hogy az 1680-as évek legelején készült. A kanna formája a barokk kannatípusokat idézi, de burjánzó ornamentikája reneszánsz stílusjegyeket is ötvöz, magán hordozva a német (augzburgi) ötvösöknek – a brassói szász mestert ért – hatását. Az edény magassága fedél nélkül 16 cm, fedelével és gombjával 23,5 cm. Talpátmérő: 13,6 cm/13,4 cm – ütés nyomával –, szájméret: 10, 6 cm. Állapota jó – a billentőtől balra a fedélén ütés nyoma, a talpán ugyancsak enyhe ütésnyom figyelhető meg.

Ége négy tárgyából három ónból készült. Az 1774-es feliratú ónpatena és az óntányér mellett a szeráfok által tartott lábakra helyezett ónkanna, valamint az ezüst, részben aranyozott, vadászjelene- teket hordozó talpas pohár érdemel több figyelmet. Ezen utóbbi brassói műhelyben, a 17. században készülhetett.

Mátisfalva 4 kiállított tárgyából az ónkanna a legkorábbi, felírata 1687-ből való. Talpas poharára az 1766-os felirat egy évszázaddal később kerülhetett. Ivóeszközei közé tartozott még egy neogótikus kehely és egy ezüst, szájrészén széles sávban aranyozott és virágornamenssel díszített cápás pohár.

Dálya 3 tárggyal gyarapította a kiállítást. Kiemelkedő értékkel bír gótikus

Ónból készült kehely (Csekefalva)

kelyhe, amelynek noduszán az erdélyi sodronyzománc-technikát alkalmazták. Kupakosarán – bár nagyon hiányosan – még találunk angyalok által tartott medaillonba szerkesztett női szentábrázolást. Hatkaréjos talpán az áttört mérműves díszítés indák közé rejtett liliumokat ábrázol. Hatszögű szárát eperszemek díszítik a nodusz két oldalán. Kupakosarának pántja sodort pálcza fölötti áttört liliumdísz. Dálya más két kiállított kegytárgya ónból készült kanna: az egyikén sas látható, a másik – amelyet három lábba helyeztek – fedélgombján delfin.

Szentábrahámról 2 db óntárgy volt kiállítva. Az egyik egy csonka kúp alakú, „V. I.” monogramos és 1827-es évszámmal ellátott pohár, a másik egy tányér volt.

A Nagyalambfalváról bekerült két tárgy (kehely és tálca) – ugyanazon megrendelő által – 1871-ben készült és került az egyházhhoz.

Fiatfalva egy patenával és egy keleti ornamentikát hordozó kávéfőzővel képviseltette magát a kiállításon.

Siménfalva egy 1794-es ezüstkehellyel volt jelen, amelyet aranyoztak is.

Telekfalva egy kékes alapmázzal és más színekkel díszített, az ötvenes években készült, korondi kulacsformát és korsót ötvöző, dugóval ellátott kerámiatárgyat küldött a kiállításra.

Különös, hogy épp Székelyudvarhelyről nem került be egyetlen klenódium sem a kiállításra.

Barabás Hajnalka

Köszönettel tartozok a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum munkatársainak, különösen Róth András Lajosnak és Miklós Zoltánnak a szíves fogadtatásért és kutatómunkám során nyújtott önzetlen segítségért.

Gótikus kehely (Dálya)

Fedeles kann (Székelykeresztúr)